

تحقق جامعه مدنی در ایران

دانشگاه علوم پزشکی شیراز با همکاری اداره کل فرهنگ و ارشاد اسلامی استان فارس در اسفند ماه ۱۳۷۶ برگزار گردیده است. موضوعات ۱۶ گانه همایش «تحقق جامعه مدنی در انقلاب اسلامی ایران» عبارتند از:

- ۱- جامعه مدنی در اندیشه سیاسی غرب
 - ۲- تحولی تدریجی مفهوم جامعه مدنی
 - ۳- نهادهای جامعه مدنی
 - ۴- آزادی و جامعه مدنی
 - ۵- نظام ارزشی در جامعه مدنی
 - ۶- کثرت گرایی و جامعه مدنی
 - ۷- مشارکت اجتماعی در جامعه مدنی
 - ۸- موانع تحقق جامعه مدنی
 - ۹- جامعه مدنی در اندیشه سیاسی امام خمینی (ره)
 - ۱۰- جامعه مدنی و مدینه النبی
 - ۱۱- جامعه مدنی در قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران
 - ۱۲- نسبت جامعه مدنی و دین
 - ۱۳- جامعه انقلابی - جامعه مدنی
 - ۱۴- آزادی‌های فرهنگی در جامعه مدنی
 - ۱۵- جایگاه زن در جامعه مدنی
 - ۱۶- قانون‌گرایی در جامعه مدنی
- و موضوعات ۱۶ گانه همایش «جامعه مدنی و اندیشه دینی» عبارتند از:
- ۱- مفهوم جامعه مدنی و تحول آن
 - ۲- مؤلفه‌ها، عوامل و موانع رشد و تثبیت جامعه مدنی در ایران
 - ۳- جایگاه جامعه مدنی در فرهنگ سیاسی ایران
 - ۴- جامعه مدنی و انقلاب اسلامی
 - ۵- جایگاه شوراها و نهادهای مردمی در حکومت دینی
 - ۶- نقش رسانه‌های گروهی در جامعه مدنی
 - ۷- جامعه مدنی و فقه سیاسی
 - ۸- ارزش‌ها و اخلاق دینی در جامعه مدنی
 - ۹- توسعه و جامعه مدنی
 - ۱۰- منابع قدرت و جامعه مدنی
 - ۱۱- جایگاه جامعه مدنی در مکاتب و نظام‌های سیاسی
 - ۱۲- جامعه مدنی و تجدد
 - ۱۳- دولت و جامعه مدنی
 - ۱۴- امنیت و عدالت اجتماعی و جامعه مدنی
 - ۱۵- مؤلفه‌های جامعه مدنی در اندیشه اسلامی
 - ۱۶- سیره عقلا و رابطه آن با جامعه مدنی دینی

مجموعه مقالات همایش «تحقق جامعه مدنی در انقلاب اسلامی ایران» با ارائه ۵۲ مقاله به چاپ رسیده است و مجموعه مقالات همایش «جامعه مدنی و اندیشه دینی» ظاهراً در دست چاپ است. در کل، مجموعه مقالات این دو همایش، عناوین متنوع و مختلفی را پوشش می‌دهند که با توجه به تنوع مفهومی و ماهیت تضارب گونه آنها تا حدی می‌توان ضمن آشنایی با توان علمی و قدرت نقادی بخش قابل ملاحظه‌ای از فرهیختگان کشور، پاسخ بسیاری از

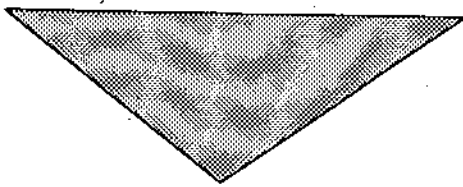
مشغله ذهنی وارد عرصه مواجهات فرهنگی و حیات روزمره بخش قابل توجهی از مردم، به ویژه جوانان و فعالین سیاسی شد. همراه با طرح جامعه مدنی و گسترش عمومی و تدریجی آن واکنش‌هایی نیز از سوی محافل مختلف فکری آغاز گردید که بخشی از این واکنش به دلیل تنوع و تغییر مفهومی جامعه مدنی در غرب و بخشی نیز به دلیل روشن نبودن این مفهوم در اندیشه استفاده‌کنندگان و بعضاً خلط آن با مدینه‌النبی به دلیل اشتراک لفظی مدنیت با آن است. به هر حال در کل با توجه به روشن نبودن تعریف جامعه مدنی و پیش شرطها، ملزومات و پیامدهای آن، شاهد چندین واکنش عمده در برابر این مفهوم هستیم. عده‌ای با خلط انگیزه و انگیخته به صرف برخاستن این مفهوم از زمینه‌های فکری و تاریخی غرب در برابر آن موضع می‌گیرند و استفاده‌کنندگان از این مفهوم را قطع نظر از جوهر و معنای مورد نظر متهم به غرب باوری و غرب ستایی می‌کنند و عده‌ای نیز که شیفته و پای‌بند نحله فکری خاصی در غرب هستند، تغییر و تنوع مفهومی آن را نادیده انگاشته و به گونه‌ای سطحی آن را در پیوند و اتحاد با اندیشه سیاسی خاصی، عمدتاً لیبرالیسم و مدعیات آن می‌دانند. البته عده‌ای نیز هستند که به رغم قبول تنوع مفهومی جامعه مدنی، معتقد به قدر متیقن و مشترکی از این مفهوم هستند و ضمن وفاداری به این قدر متیقن، ردیابی تاریخی آن را در جوامع مختلف نه تنها مجاز که کاری ضروری و مطلوب می‌دانند.

خواه ناخواه در فضایی آکنده از ابهام و سؤال، ضرورت و وظیفه برپایی گردهمایی‌ها و همایش‌هایی به منظور توفیق بیشتر این مفهوم و شناخت پیش فرض‌ها و ریشه‌های تاریخی و ارتباط آن با ساختارهای سیاسی، فرهنگی، اقتصادی و اجتماعی به منظور استفاده از آن در جامعه‌ای با فرهنگ، تاریخ و ساختارهایی خاص دو چندان گردیده و بر دوش سیاست‌گذاران و برنامه‌ریزان فرهنگی کشور سنگینی می‌کند.

به هر حال، تاکنون در راستای پاسخ به سؤالات و ابهامات بی‌شمار موجود درباره جامعه مدنی و مفاهیم و ساختارهای مرتبط با آن دو همایش نسبتاً ارزشمند ملی با عناوین «تحقق جامعه مدنی در انقلاب اسلامی ایران» توسط سازمان مدارک فرهنگی انقلاب اسلامی ایران وابسته به وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی در بهمن ماه ۱۳۷۶ و «جامعه مدنی و اندیشه دینی» توسط معاونت پژوهشی نهاد نمایندگی مقام معظم رهبری در

با شروع مبارزات تبلیغاتی انتخابات ریاست جمهوری اصطلاح «جامعه مدنی» به عنوان یک شعار انتخاباتی تعیین‌کننده توسط آقای خاتمی گسترده‌ای فراتر از محافل سیاسی پیدا کرد و به عنوان مشغله ذهنی وارد عرصه فرهنگی و حیات روزمره بخش قابل توجهی از مردم به ویژه جوانان و فعالان سیاسی شد

یکی از اصطلاحاتی که تقریباً از سال‌های هفتاد هجری شمسی به این طرف از عرصه مباحث آکادمیک و دانشگاهی در ایران پا فراتر گذاشت و وارد محافل سیاسی شد، اصطلاح جامعه مدنی است. قطع نظر از تنوع مفهومی و معنایی این اصطلاح و عوامل و ریشه‌های مختلف طرح آن، از جمله مفهوم آشنای استبداد شرق و ریشه‌های ساختاری و نقدهای وارد بر آن، نمی‌توان از پیوند و رابطه آشکار بین اوج‌گیری سیاست‌های شبه مدرنیستی و اقتصادی دولت وقت و به کارگیری این مفهوم توسط نخبگان سیاسی غافل شد. به سخن دیگر، بخش اعظمی از ریشه‌های پیدایی و به کارگیری این اصطلاح در محافل سیاسی به واکنش طبیعی نخبگان فکری و سیاسی در برابر ملزومات سیاسی سیاست‌های تعدیل اقتصادی برمی‌گردد. تأکید صرف بر توسعه اقتصادی و غفلت از توسعه همزمان سیاسی، فرهنگی و اجتماعی (توسعه جامع و هماهنگ) اصطلاحاً تأکید بر بُعد سخت افزاری توسعه و نادیده انگاشتن ابعاد نرم افزاری آن به تدریج به موضوع‌گیری محافل روشنفکری و سیاسی و طرح جامعه مدنی و مفاهیم مرتبطی از قبیل توسعه سیاسی، مشارکت، رقابت، حقوق شهروندی، قانون شوراها، تمرکز زدایی و غیره انجامید. با شروع مبارزات تبلیغاتی انتخابات ریاست جمهوری، این اصطلاح به عنوان یک شعار انتخاباتی تعیین‌کننده توسط جناب حجت‌الاسلام والمصلح آقای محمدخانی، رئیس محترم جمهوری، گسترده‌ای فراتر از محافل سیاسی پیدا کرد و به عنوان

عرضه، تقاضا و قیمت‌های نفت تا سال ۲۰۱۰ مرکز مطالعات جهانی انرژی

این کتاب توسط مرکز مطالعات جهانی انرژی نوشته شده و ترجمه آن توسط کمیته ملی انرژی جمهوری اسلامی ایران به فارسی منتشر شده است. در این کتاب ضمن ارائه یک تصویر نسبتاً منطقی از بازار نفت، عرضه و تقاضا و قیمت‌های نفت طی چهارده سال آینده با روشی واقع بینانه مورد بررسی قرار گرفته است. تحلیل‌های این اثر مواردی نظیر وضعیت نفت کشورهای اوپک، شوری سابق، حوزه دریای خزر دریای شمال، سایر کشورهای غیر اوپک و نیز مواردی چون ترکیب اعضا و سیاست‌های اوپک در آینده را شامل می‌شود. نقطه قوت این مطالعه بیان موجز آن در تمام موارد برای ارائه مطالب است.

در کتاب حاضر تولید، مصرف و قیمت‌های نفت طی سال‌های آتی براساس گزینه‌های مختلف مورد توجه قرار گرفته است که هر یک از آنها مستلزم سیاست‌ها یا تحولات خاصی است. بدین ترتیب پیش‌بینی‌ها براساس مفروضاتی شکل گرفته است که از سویی منطبق با رویدادهای گذشته صنعت نفت است و از سوی دیگر محتمل‌ترین رویدادهای آینده را نیز مدنظر دارد. طبعاً هیچ‌کس نمی‌تواند ادعا کند که مقدار متغیرهای مورد بحث طی چهارده سال آینده به دقت قابل پیش‌بینی است. اما مهم این است که دورنماهای ارائه شده در این مطالعه با مخاطب قرار دادن تحولات آتی در نظام جهانی و بخش نفت، این فرصت را فراهم می‌سازد تا از پیش بتوان در برابر احتمالات گوناگون استراتژی‌های لازم را اتخاذ کرد و از الگوی مناسب توسعه اقتصادی حمایت کرد.

مطالعه این کتاب در سه بخش تنظیم شده است. بخش اول مربوط به سال ۱۹۹۶ یعنی سال مبنا برای سال‌های آتی است. سالی که در صنعت نفت دوره بسندگی ذخیره به پایان می‌رسد و سالی که نفت بیشتری مورد نیاز بود و اوپک تمایلی به افزایش تولید نداشت و اعضای اوپک سیاست‌های متفاوتی اتخاذ کردند. مواضع عربستان سعودی و ونزوئلا در سال مذکور بسیار جالب است. عربستان با مواضع خود به بازار علامت می‌دهد که افق سیاسی این کشور به طور محسوس کوتاه شده است. این کشور گاه‌گاهی نشان

جامعه مدنی و مدینه‌النبی - رویکرد کثرت‌گرایانه در جوامع دینی و تأثیر آن بر افزایش بهره‌وری ملی - مبانی تئوریک و انسان‌شناسانه جامعه مدنی - جامعه مدنی و دین - اندیشه دینی، جامعه مدنی و انقلاب مشروطه - آموزه‌های عرفانی و تأثیر آن در امتناع شکل‌گیری جامعه مدنی - نگاهی به واقعیت جامعه مدنی - جامعه مدنی در اندیشه سیاسی غرب - جایگاه زنان در جامعه مدنی - جامعه مدنی - اسلامی از دیدگاه امام خمینی (ره) - پایه‌های نظری بلورالسیسم (کثرت‌گرایی) در جامعه مدنی اسلامی ایران - صفات جامعه مدنی از دیدگاه فرهنگ‌شناسی - جامعه مدنی و جامعه دینی - مشروعیت مدنی و مشروعیت فوق مدنی: تعارض یا همگرایی - جامعه مدنی، فرهنگ مدنی - سیر تطور مفهوم جامعه مدنی - قانون‌گرایی و جامعه مدنی - مشارکت جمعی و جامعه مدنی.

ب) عناوین خلاصه مقالات دومین همایش

توسعه سیاسی و جامعه مدنی - موانع و مشکلات فرهنگی موجود در تحقق جامعه مدنی در ایران - جامعه مدنی، پیش شرط‌ها و موقعیت آن در ایران - بستر سیاسی - اجتماعی احزاب سیاسی در غرب، روند گذار از پیکارهای خشن سیاسی به رقابت‌های مسالمت‌جویانه حزبی - جامعه مدنی جهانی - گستره همگانی و ولایت انتصابی مطلقه فقیهان - تحول در روابط دولت و جامعه مدنی در خاورمیانه - جامعه مدنی: یک دال، کدام مدلول؟ - جامعه مدنی در قرآن و نهج‌البلاغه - جامعه مدنی، ساخت سیاسی و نظام ارتباطی در ایران معاصر - اندیشه دینی، انقلاب اسلامی و جامعه مدنی - جامعه مدنی در بستر حکومت دینی - جایگاه جامعه مدنی و مشارکت سیاسی در عصر پهلوی - پیوند مفهومی و کارکردی جامعه مدنی و سیاست خارجی: مورد جمهوری اسلامی ایران - مدخلی بر بحث جامعه مدنی و اندیشه دینی - اندیشه جامعه مدنی در تاریخ معاصر ایران - مؤلفه‌های جامعه مدنی ایرانی - توسعه، نهادهای مدنی و چالش نقش دولت در ایران - جامعه مدنی و حکومت دینی - ویژگی‌های جامعه مطلوب از دیدگاه امام علی (ع) - جامعه مدنی و اقتصاد آزاد - رسانه‌ها و جامعه مدنی: نقش‌ها و کارکردهای متقابل - جامعه مدنی و مشارکت سیاسی در اسلام - امتناع‌های ساختی: مطالعه موردی ایران - جامعه مدنی به روایتی دیگر: بررسی و بازنمود ویژگی‌ها و پاتولوژی جامعه مدنی (با مروری بر دیدگاه‌های جامع‌شناختی ابن‌خلدون) - مفهوم جامعه مدنی و تحول آن - نقش و سهم دین در جامعه مدنی امروز - ارایه مدل آرمانی برای ارتباط سه‌سویه دولت، رسانه‌ها، ملت در جامعه مدنی اسلامی - نسبت جامعه مدنی با قانون اساسی جمهوری اسلامی - نمودهای جامعه مدنی در سیره اسلامی - حریم دین در جامعه مدنی اروپا - جامعه مدنی، اسلامی یا غربی؟ آیا می‌توان از جامعه مدنی اسلامی نام برد؟ - جامعه مدنی ایرانی در بستر میراث اسلامی شیعی - پارادوکس جامعه مدنی دینی - منابع قدرت و جامعه مدنی - جامعه مدنی و نظام سیاسی □.

عماد افروغ

ابهامات و سوالات موجود در خصوص جامعه مدنی را از لایه‌ای آنها جستجو کرد البته ذکر این نکته، سطحی بودن، بی‌ارتباط بودن یا موضوع همایش و بعضاً خطابه‌ای، غیر انتقادی و تکراری بودن شماری از مقالات را توجیه نمی‌کند.

در کل، مروری بر فهرست عناوین مقالات این دو همایش تا حدی مؤید دامنه گسترده سوالات و بعضاً پاسخ‌هایی است که علت وجودی بز پای این دو همایش بوده است، لکن همواره دو مسأله و دغدغه مرتبط فکری، ذهن بسیاری از نخبگان و اندیشمندان ایرانی را در خصوص این گونه همایش‌ها آزرده است؛ یکی موضع انفعالی و مقطعی نسبت به طرح سوالاتی است که در هر برهه‌ای خاص مطرح می‌شود و حل نشده با طرح مفهومی نو به فراموشی سپرده می‌شود و دیگری عدم بررسی کارشناسانه و طبعاً عدم استفاده سیاست‌گذاران و برنامه‌ریزان فرهنگی از این مقالات است. پنداری که تنها هدف سیاست‌گذاران محترم فرهنگی ارائه بیان کاری مبنی بر برپایی این قبیل همایش‌ها بوده است.

در پایان جهت اطلاع خوانندگان محترم به ذکر عناوین مقاله مندرج در مجموعه مقالات همایش «تحقق جامعه مدنی در انقلاب اسلامی» و عناوین مندرج در خلاصه مقالات همایش «جامعه مدنی و اندیشه دینی» به ترتیب می‌پردازیم:

الف) عناوین مجموعه مقالات همایش اول:

زمینه‌های جامعه شناختی شکل‌گیری جامعه مدنی - جامعه مدنی، قدرت، ایدئولوژی: موانع تحقق جامعه مدنی در ایران - جامعه مدنی چیست؟ - موانع تحقق جامعه مدنی - جامعه مدنی و تمدن‌گرایی - مبانی نظری دینی جامعه مدنی - جامعه مدنی در اندیشه سیاسی حضرت امام خمینی (ره) - جامعه مدنی و کثرت‌گرایی سیاسی - جامعه مدنی، کدام نگاه؟ - نسبت جامعه مدنی و دین - جامعه مدنی و دینی - دین و جامعه مدنی - جامعه مدنی و دو گونه فهم از کتاب و سنت - دولت، جامعه مدنی و آینده اسلام‌گرایی در خاورمیانه: انتخاب تاریخی جمهوری اسلامی ایران - جامعه مدنی و مدینه‌النبی - جامعه مدنی، عقل مفاهمه‌ای و انقلاب اسلامی - قانون‌گرایی و قانونگذاری در جامعه مدنی - جامعه مدنی در قانون اساسی جمهوری اسلامی - جامعه مدنی یا جامعه مردم سالاری - جامعه مدنی از دیدگاه امام خمینی (ره) «از بعد قانونمندی» - انسان، جامعه و خودآگاهی مدنی - تیغ دودم کثرت‌گرایی و جامعه مدنی - ملاحظاتی کلی راجع به مسائل و بحث‌های پیرامون موضوع «جامعه مدنی» در ایران - جامعه مدنی و حقیقت ما ایرانیان - انقلاب و جامعه مدنی - جامعه مدنی در ساخت اجتماعی کهن و نو ایران - جایگاه جامعه مدنی در قانون اساسی - تحلیل تاریخی پیش زمینه‌ها و فرصت‌های گذار به جامعه مدنی در ایران معاصر - چالش‌های نظری جامعه مدنی در حکومت اسلامی - جایگاه قانونی هیأت پیگیری اجرای قانون اساسی و نظارت بر آن، کجاست؟ - بررسی موانع توسعه جامعه مدنی در ایران - آزادی و جامعه مدنی - مؤلفه‌های ابزاری جامعه مدنی در قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران -